

physically improved. In teaching and training activities the student youth realize the demands of society to educate its public activity, gradually increasing the full development.

Key words: *physical education, health, college students, priorities, lessons, training process, education, morality, a healthy lifestyle.*

УДК 37.018.46:796

С. О. Старченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НЕПЕРЕРВНА ПІДГОТОВКА У ФОРМУВАННІ ПРЕДМЕТНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано питання, яке стосується неперервної підготовки вчителя фізичної культури. Обґрунтовано необхідність післядипломної педагогічної освіти, а також визначено основні функції процесу підвищення кваліфікації вчителя. На основі аналізу науково-методичної літератури представлено рівні професійної компетентності педагога та їх основні складові. Обґрунтовано систему вдосконалення теоретичних, практичних умінь і навичок учителя фізичної культури через поглиблення знань з профільних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: *неперервна підготовка, освіта, учитель фізичної культури, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, професійна компетентність, біомеханіка, метрологія.*

Постановка проблеми. Перебудови в сучасній системі освіти включають у себе впровадження нових і перспективних технологій навчання. Система педагогічної освіти, яка має спрямованість на перспективу, повинна надати вчителям можливість здобувати знання й набувати вміння, які дозволять орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, ефективно застосовувати засоби та методи доступу до інформаційних ресурсів і комунікацій, практично використовувати сучасні педагогічні технології.

У цьому переліку одне з провідних місць належить вищій освіті, що покликана сьогодні забезпечити необхідну кількість таких учителів, які будуть спроможні підготувати нові покоління за умов сучасного вимогливого й швидкозмінного суспільства.

Тому на сьогодні підвищилися вимоги до професійної компетентності педагога [9], у тому числі й до фахівця фізичної культури, який повинен творчо мислити, а також оволодівати інноваційними технологіями в системі фізичного виховання учнів. Від його фахової діяльності значною мірою залежить здоров'я підростаючого покоління.

Але як відомо, вчителю нині не вистачає освіти, здобутої на початку його професійної кар'єри. Швидке оновлення знань, інтенсифікація всіх

сторін життя роблять таку освіту недостатньою та висувають на перше місце завдання щодо підвищення ефективності неперервної освіти педагога [7].

Аналіз актуальних досліджень. Аналізуючи науково-методичну літературу, було з'ясовано, що проблема післядипломної, неперервної освіти висвітлюється в працях: В. Ю. Арешонкова, Н. І. Білик, В. М. Буренко, В. В. Дивак, В. В. Мартиненко, П. І. Матвієнко, В. К. Мельник, В. С. Назаренко, О. І. Огієнко, В. В. Олійника, Є. В. Онушкіної, Н. Г. Протасової, Л. Є. Сігаєвої, А. Н. Смірнкової, Е. А. Унтілової та інших і потребує глибокого практичного й теоретичного розв'язання. Визначені основні проблеми, з якими зустрічаються вчителі в процесі підвищення кваліфікації, та обґрунтовані відповідні шляхи щодо їх розв'язання.

Як зазначає В. В. Мартиненко, в останні роки сфера фізичного виховання стала помітно відставати від інших освітніх напрямів. Комп'ютеризація, опанування інформаційних технологій, оволодіння природничо-науковими й гуманітарними знаннями не залишають часу дітям, молодим і дорослим людям для занять фізичними вправами [6]. Тому суспільство часто не здатне протистояти стресовим впливам соціуму для забезпечення принципів здорового способу життя.

Фізичне виховання та спорт охоплюють широку сферу життєдіяльності людини, що висуває особливі вимоги до відповідної організації процесу фізичного виховання та спорту. На сьогоднішній день існує гостра проблема в забезпеченні фахівцями фізичного виховання та спорту не тільки освітніх закладів [3]. Зменшилася кількість дитячих тренерів, серед яких майже відсутні молоді фахівці [6].

Отже, особливого значення набуває професійний розвиток педагогів у контексті забезпечення неперервності процесу їх освіти, надання таких освітніх послуг, як підвищення кваліфікації, перепідготовка, стажування, здобуття нової спеціальності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність неперервної підготовки вчителя фізичної культури в підвищенні його професійної компетентності через удосконалення своїх теоретичних і практичних умінь і навичок.

Відповідно до мети були визначені такі завдання:

- 1) визначити основні функції процесу підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури;
- 2) обґрунтувати зміст дисциплін професійно-орієнтованого циклу для забезпечення професійно-необхідними вміннями та навичками.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що післядипломна освіта виступає елементом неперервної

та реалізує компенсаторну, адаптивну, розвивальну, інтегративну функції. Проте вона також характеризується наявністю власних функціональних характеристик. Основним завданням післядипломної освіти залишається надання фахівцям певного обсягу знань та формування вмінь і навичок у межах кваліфікаційних характеристик [5; 8].

Функціями процесу навчання в середній та вищій школах вважають освітню, виховну й розвивальну [2, 128]. На наш погляд, у системі підвищення кваліфікації фізкультурних кадрів інтегрований результат функціонування компонентів навчального процесу дещо ширший. Ми вважаємо, що основних функцій процесу навчання чотири, і вони мають більш складну будову:

1. *Освітньо-інформативна* – навчання спрямоване на збагачення, розширення тієї системи знань, умінь і навичок педагогічних працівників, яка в них уже сформована. Певна частина знань, отриманих на попередніх етапах освіти фахівців з часом втрачається, забувається, і освітньо-інформаційна функція навчання у системі підвищення кваліфікації полягає в їх відтворенні, актуалізації того, що найбільше необхідне для ефективної професійної діяльності педагога.

2. *Аналітико-рефлексивна* – критична оцінка себе, своєї діяльності, своїх наявних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, здібностей і можливостей сприяє усвідомленню слухачем свого реального образу «Я» як особистості, як професіонала, що є поштовхом до мотивації навчання педагога в системі неперервного підвищення кваліфікації, а також дає можливість забезпечити адекватність змісту, форм і методів навчання реальним потребам слухачів, спрямовує процес викладання, підвищує ефективність процесу навчання в цілому.

3. *Виховна* – планомірний цілеспрямований вплив на особистість дорослого «вихованця», що забезпечує постійне неперервне його вдосконалення, набуття професійно-необхідних особистісних якостей, навичок поведінки, рис характеру має місце й у системі підвищення кваліфікації.

4. *Розвивально-стимулююча* – розвиток пізнавальних інтересів слухачів у процесі навчання дорослих, відбувається переважно на основі критичного аналізу практичної діяльності, власного досвіду, наявних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, можливостей і здібностей. Свідоме прагнення фахівця набути вищого рівня кваліфікації, вдосконалити свою педагогічну діяльність, розширити світогляд стимулює зростання його освітніх потреб, розвиток особистісних якостей і педагогічної рефлексії.

Функції процесу навчання педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації взаємопов'язані та взаємообумовлені. Здійснення однієї неодмінно зумовлює виконання іншої. У певному розумінні можна говорити про комплекс функцій, що визначають дану систему як цілісну, але специфіка цих функцій, без сумніву, визначає структуру процесу навчання.

Визначення структури процесу навчання в системі підвищення кваліфікації дає нам можливість перейти до аналізу й визначення особливостей, сутності процесу навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури.

Практична реалізація та втілення викладених положень будуть визначати професійну компетентність учителя фізичної культури, яка, у свою чергу, буде розвиватися й удосконалюватися через систему неперервної підготовки. Учитель фізичної культури повинен бути професійно компетентною, високоморальною, політично-лояльною особистістю.

Проаналізувавши підходи різних учених щодо вивчення поняття «професійна компетентність» і врахувавши специфіку фізичної культури як навчальної дисципліни й навчального предмета, В. Абрамова визначила, що професійна компетентність майбутнього вчителя фізичної культури – це комплексна характеристика особистості, що включає гармонійне сполучення професійних, комунікативних і особистісних властивостей, що дозволяє досягати якісних результатів у процесі вирішення типових завдань у основних видах професійної діяльності сфери фізичної культури [1].

Запропонована автором структура професійної компетентності вчителя фізичної культури містить три основні компоненти та їх складові [1]:

- професійно-діяльнісний компонент (предметна, інформаційно-дослідницька, валеологічна та рухова компетенції);
- комунікативний компонент (комунікативна та соціально-організаційна компетенції);
- професійний компонент (ціннісно-змістовна, рефлексоторна та загальнокультурна компетенції).

На відміну від В. Абрамової та Е. Гогунова [1; 4], ми визначаємо компетентність не майбутнього вчителя фізичної культури, а дійсного фахівця, що навчається в межах післядипломної професійної освіти. Як зазначає П. Третьяков, компетенції важливі як для молодих фахівців, так і для тих, кому потрібно змінити свою ментальність у системі перепідготовки й підвищення кваліфікації. Він запропонував систему ключових компетенцій, які можуть використовуватися на всьому освітньому маршруті від учителя до викладача вищої школи або керівника будь-якого рівня управління в системі післядипломної освіти [10].

Запропоновані П. Третьяковим групи компетенцій ми дещо змінили та доповнили, і вони стали основою для побудови моделі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в закладах післядипломної освіти [9]:

1. *Індивідуально-особистісні* компетенції – (світоглядні, ціннісно-змістовні, рефлексивні компетенції);
2. *Предметно-професійні* компетенції – (дидактичні, методичні, рухові, тренувально-змагальні, здоров'яформуючі компетенції);
3. *Гностичні (дослідницькі)* компетенції;
4. *Комунікативно-організаторські* компетенції;
5. *Конструктивно-проектувальні* компетенції – (діагностичні, творчі компетенції).

Варто зупинитися на предметно-професійній групі компетенції вчителя фізичної культури. Педагог повинен знати зміст фізкультурної освіти, критерії оцінювання учнів щодо виконання рухових дій; психолого-педагогічні та фізіологічні закономірності впливу засобів фізичного виховання на вдосконалення функцій організму, рухових здібностей; основні закономірності вікового розвитку людини та її моторики. Відповідно до змісту й обсягу навчального матеріалу вміти забезпечити методами та формами навчально-пізнавальної й рухової діяльності з урахуванням статевих, вікових та індивідуальних особливостей учнів, необхідних для їх адаптації в природних і соціальних умовах життя; сприяти фізичному, психічному та моральному здоров'ю своїх вихованців.

Отже, для правильної ефективної фізичної підготовки дітей і молоді в навчальних закладах, учитель фізичної культури повинен мати глибокі теоретичні та практичні знання з основних профільних дисциплін. Вони будуть сприяти вдосконаленню: травмо-профілактичної підготовки вчителя; безпеки занять під час проведення уроків фізичної культури; профілактиці передозувань навантажень; здійсненню медико-біологічного контролю та самоконтролю; а також сучасному уявленню про можливість використання інформаційно-комунікативних технологій у системі фізичного виховання учнів тощо.

Відповідно до положення про типові навчальні плани та програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи загальної середньої освіти, затверджених комісією з післядипломної освіти НМР МОН України (протокол № 5 від 14.03.2005 р.), можна зазначити, що їх структура є модульною. Вони складаються із: соціально-гуманітарного, професійного та діагностико-аналітичного модулів [5], які, на нашу думку, повинні деталізуватись. Це свідчить про те, що до професійного модуля потрібно включати не тільки методiku викладання чи планування, а й необхідно було

б приділити значну увагу практичним заняттям з методики навчання певним рухам (легка атлетика, гімнастика, плавання, спортивні ігри тощо), які включені до шкільної програми, а також блоку медико-біологічних дисциплін (анатомія, фізіологія, біомеханіка, метрологічний контроль, спортивна морфологія, гігієна), важливість яких визначає В. Чибісов [11].

Отже, під час аналізу навчального плану було встановлено, що тематика дисциплін не відображає сучасних вимог для вдосконалення предметно-професійної компетентності вчителя фізичної культури.

На основі цього нами було запропоновано й впроваджено в систему післядипломної педагогічної освіти вчителів фізичної культури дисципліни професійно-орієнтовного циклу (біомеханіка, метрологічний контроль) з подальшим їх вивченням. Було доведено їх важливість і необхідність для вчителя фізичної культури.

Розглядаючи біомеханіку, можна зазначити, що вона є суміжною галуззю знань. У процесі вивчення фізичних вправ вона спирається на дані механіки, анатомії та фізіології. Але її особистий предмет вивчення – структура рухів у фізичних вправах – не може бути специфічним предметом жодної з цих наук. На сьогодні фахівці її відносять до більш значущих наук XXI століття.

Оскільки роль біомеханіки зростає, а вчителі мають потребу у вивченні цієї дисципліни для досягнення своїх професійних, освітніх та інших цілей, то й вивчення біомеханіки в закладах післядипломної освіти повинно бути покладено на якісно новий рівень. Успіх навчання залежить від учителя – висококваліфікованого фахівця своєї справи.

Важливість і значення біомеханіки в процесі викладання шкільного уроку фізичної культури, а також знання біомеханіки фізичних вправ нададуть можливість учителю фізичної культури знайти відповідь на одне з головних питань педагогіки – «Чому вчити?», а також: 1) можливість проводити чіткий аналіз техніки рухової діяльності людини й робити позитивний перенос на спортивну діяльність; 2) відтворювати та пояснювати процеси, які забезпечують рух людини, і прогнозувати його наступну діяльність; 3) оптимізувати розвиток фізичних якостей за рахунок тестового моніторингу й відповідного підбору спеціальних вправ; 4) скласти оптимальні системи дозування фізичних навантажень для їх використання у сфері фізичного виховання; 5) опанувати систему відтворення всіх рухових умінь і навичок залежно від опорно-рухового апарату та фізичної підготовленості; 6) забезпечувати своїх учнів необхідними знаннями, пов'язаними зі спеціальним фізичним удосконаленням власної рухової діяльності; 7) розробити структуру, яка

технічно забезпечити підготовку людини до фізичної діяльності; описувати всі явища, що пояснюють рухову діяльність людини в різних середовищах; 8) прогнозувати розвиток рухової діяльності людини на процес багаторічної підготовки в різних видах спортивної діяльності.

Метрологія, як наука про вимірювання, забезпечує вчителя фізичної культури знаннями й уміннями щодо здійснення контролю за руховою діяльністю учня, значною мірою – за його фізичним станом.

Як показує досвід, організувати поточний, етапний, оперативний і комплексний контроль за фізичною підготовленістю учнів без використання засобів вимірювальної техніки та методів вимірювання майже неможливо. Тому, розробка й використання вимірювальних приладів і методів контролю в навчально-виховному процесі дозволять учителю отримати об'єктивні дані про кількісні та якісні характеристики рухів, які й будуть визначати фізичну підготовленість учнів.

Учитель фізичної культури повинен уміти здійснювати контроль та вимірювати рухову активність дитини, бо це є невід'ємною частиною її способу життя й поведінки. Рухова активність залежить від організації фізичного виховання, морфо-функціональних особливостей організму, стану нервової системи, кількості вільного часу, мотивації до занять, доступності спортивного обладнання та місць для відпочинку дітей і підлітків.

Отже, учитель фізичної культури повинен досить точно визначати норми рухової активності, які, у свою чергу, залежать від фізичного стану дитини. Фізичний стан повинен контролюватися вчителем кількісно через моніторинг фізичної працездатності, фізичної підготовленості, функціонального стану основних систем організму.

Здійснення контролю, значною мірою біомеханічного, забезпечить учителя об'єктивною інформацією про фізичний стан вихованців. Відповідно до фізичного стану дітей педагог повинен здійснювати диференційований підхід до їх рухової активності, що буде забезпечувати травмо-профілактику та уникати нещасних випадків на уроках фізичної культури.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Удосконалення системи неперервної підготовки вчителів фізичної культури повинно задовольняти різноманітні освітні потреби фахівців. Однак, у процесі створення такої систем необхідно враховувати певні мотиви навчання педагогів.

Одним із напрямів вирішення проблеми підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури є інтегративний підхід до їх навчання. Це дасть можливість здійснювати підготовку фахівців у науковому, навчальному й науково-методичному напрямках шляхом об'єднання в одному курсі тем

різних навчальних предметів і можливість їх вивчати за інтегративними блоками, які відображають різні аспекти загальної та професійної компетентності фахівця фізичної культури.

Подальші дослідження передбачено провести в напрямі вдосконалення здоров'яспрямованої підготовки вчителя фізичної культури в закладах післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова В. В. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Валентина Владимировна Абрамова. – Тирасполь, 2006. – 229 с.
2. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
3. Воронков А. В. Физкультурно-рекреационная деятельность в педагогическом коллективе школы / А. В. Воронков, И. Ф. Исаев, И. Н. Никулин // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 9. – С. 26–29.
4. Гогунев Е. Н. Профессионально-психологическая компетентность специалиста по физической культуре и спорту [Электронный ресурс] / Е. Н. Гогунев // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 4. – С. 42–44. – Режим доступа : <http://lib.sportedu.ru/Press/ТРФК/2005N4/p42-44.htm>.
5. Даниленко Л. І. Типові навчальні плани та анотовані програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи загальної середньої освіти : методичні рекомендації для інститутів післядипломної педагогічної освіти / Л. І. Даниленко – К. : Логос, 2005. – 60 с.
6. Мартиненко В. В. Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту [Електронний ресурс] / В. В. Мартиненко // Педагогіка. Наукові праці. – № 99. – Т. 112. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2009_99/99-19.pdf111
7. Огієнко О. І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих : метод. рекоменд. / О. І. Огієнко. – Київ-Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2007. – 40 с.
8. Програма розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки // Вища школа. – 2005. – № 3. – С. 76–97.
9. Старченко С. О. Формування професійної компетентності вчителя фізичної культури в системі післядипломної педагогічної освіти / С. О. Старченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 310–319.
10. Третьяков П. И. Обновление содержания деятельности системы подготовки и переподготовки педкадров в условиях модернизации российского образования / П. И. Третьяков // Педагогическое образование и наука. – 2004. – № 3. – С. 57–60.
11. Чибісов В. І. Медико-біологічні проблеми підвищення якості підготовки спеціалістів з фізичної культури та спорту / В. І. Чибісов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 22. – С. 63–67.

РЕЗЮМЕ

Старченко С. А. Непрерывная подготовка в формировании предметно-профессиональной компетентности учителя физической культуры.

В статье проанализирован вопрос, который касается непрерывной подготовки учителя физической культуры. Обоснована необходимость последипломного педагогического образования, а также определены основные функции процесса повышения квалификации учителя. На основе анализа научно-методической литературы представлены уровни профессиональной компетентности педагога и их основные составляющие. Обоснована система усовершенствования теоретических, практических умений и навыков учителя физической культуры через углубление знаний с профильных дисциплин в учреждениях последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: непрерывная подготовка, образование, учитель физической культуры, последипломное образование, повышение квалификации, профессиональная компетентность, биомеханика, метрология.

SUMMARY

Starchenko S. Continuous training in formation subjective and professional competence of a physical training teacher.

Nowadays the requirements to professional competence of a teacher have risen up, as well as to a physical culture specialist, who should think constructively and also master innovative technologies in the system of students' physical training. Health of rising generation depends greatly on their professional activities. That is why in the article the question being analyzed is connected with non-stop grounding of a teacher of physical training.

The purpose of the paper is to define theoretically the necessity of non-stop grounding of a teacher of physical training and development of his professional competence through improvement of his theoretical and practical skills and abilities.

It is proved that education is the element of non-stop training. The functions of the system of improvement professional skills are grounded: educational and informative, analytic and reflexive, nurturing, developmental and stimulating. The groups of competences of a physical training teacher are defined: individual and personal, subjective and professional, research, communicative and organizing, constructive and project). Those should be improved in the system of professional skills development.

The disciplines of professionally-oriented cycle have been offered and introduced into the system of post-graduate pedagogical education of physical training teachers (biomechanics, metrological control). The importance of biomechanics and metrological control of physical training a teacher in the process of having a school lesson can be defined in carrying out biomechanical control over physical state of children and its further prediction.

Thus, one of the directions for solving a problem of improvement professional skills of teachers physical- training in the system of post-graduate education is combining at the same course the topics of various subjects and possibility of its study by means of integrative modules, which show different aspects of general and professional skills of teacher in physical training.

Key words: continuous training, education, physical training teacher, graduate education, advanced training, professional competence, biomechanics, metrology.